

woekerwinst een verliespost is op de vertrouwensrekening bij de consumenten.

Als christenen mogen we dit niet verzwijgen. Wij mogen de zonde in eigen kring niet verbloemen.

Ook hier loopt de weg der verlossing door de kennis der ellende, en wie de oorzaken der malaise van den middenstand opspoort, mag deze niet vergeten of door de vingers zien.

Hiermede werp ik geen blaam op den ganschen middenstand.

Ik wijs alleen hen aan, die zijn goeden naam in discredit hebben gebracht, en voeg daaraan terstond toe, dat de middenstand zelf tegen zulk bedrijf in verzet is gekomen, en al het mogelijke heeft gedaan om deze feiten in eigen kring te herstellen. Dit neemt echter niet weg, dat mede door deze oorzaak, al is zij de voornaamste niet, de malaise, die zoo even genoemd werd, ontstaan en verergerd is, en ook deze factor in het neerdrukken van den middenstand terlege heeft meegewerkt.

Maar... er is een andere tijd gekomen.

In den middenstand zelf is reactie ontstaan. Hij is uit zijn dommel ontwaakt, en ik wil over die herleving nader handelen, wanneer ik eerst de vraag besproken heb, of deze herleving noodzakelijk en gewenscht is, en dus terugkeer tot het uitgangspunt van dit artikel: Is er voor den middenstand in het hedendaagsche leven nog wel een plaats?

D.I.K.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

De Atheïstische beweging in Nederland.

I.

De vrijdenkersorganisatie „De Dageraad" heeft zich dezen winter een geduchte actie voorgenomen. Zij wil een tournee gaan maken door ons land en daarbij den ex-predikant Dr. N. J. Pabon rondvoeren, die zal spreken over het onderwerp: „Mijn afscheid van de Kerk". Tevens heeft zij een geschriftje het licht doen zien: „Oorlog aan de Kerk", dat bestemd is om de komende volkstelling te beïnvloeden. Op kleiner schaal is zij plaatselijk aan den arbeid getogen. Te Amsterdam is zij begonnen onze methode van straat- en parkprediking na te volgen. Des Zondagmorgens onder het kerkuur heeft zij lezingen georganiseerd in een schouwburgzaal. Te Rotterdam liet zij bijlatten aanplakken: „De mensch moet leven, daarom zullen wij de goden doden!" Men kan dit dus een soort van contra-evangelisatie noemen. Daarom schijnt het mij niet overbodig deze beweging eens te bespreken. Een onderling uit een onzer groote steden deelde mij onlangs mede, dat hem bij zijn huisbezoek bleek, hoe iemand, die nog als lid der Geref. kerk te boek stond, „Dageraadman" was. Dit voorval pleit er ook voor ons naar dit gevechtsfront een weinig te oriënteren.

De eenigste bron voor het ontstaan en de geschiedenis van „De Dageraad" is het Gedenkboek, dat zij in 1906 bij haar 50-jarig bestaan het licht deed zien. Niet zonder spijt constateert men daarin, dat in de geschiedbronnen over dat tijdvak met geen enkel woord van haar wordt melding gemaakt. (Volgens de regels van de door haar zoo verheerlijkte historische critiek, mag men haar dus met goed recht naar het rijk der legenden verwijzen.) Wij verkeeren dus in de aangename omstandigheid, haar uit haren eigen mond te kunnen oordeelen. Ik vertrouw, dat hare geschiedenis zal blijken haar gericht te zijn. Laat ik beginnen met te constateeren, dat de vrijdenkersbeweging is voortgekomen uit het modernisme. De critiek deed in dien tijd van de apostolische belijdenis weinig meer overblijven — naar het sarcaastisch woord van Zangwill — dan de stelling: „Er is geen God — en Jezus Christus is Zijn Zoon." „Maar" — zegt de geschiedschrijver van „De Dageraad": „Kritiek op den Bijbel en de geloofsartikelen is een gevaarlijke zaak met verrekende consequenties." Wie loochent, dat in den gekruisten Christus als het ware een loodlijn is gebaad naar God, blijft onafwendbaar eenen cirkelgang maken van het deïsme via het pantheïsme naar het atheïsme en omgekeerd. Dit zegt het Gedenkboek ook: „Of de vrijdenker zal neigen tot ongelooft wordt geheel bepaald door den stand der wetenschap van zijn tijd. Beter nog: door zijne persoonlijke waardeschatting van de resultaten der wetenschap van zijn tijd. Zoo zal de een komen tot atheïsme, terwijl de ander zich slechts agnosticus durft noemen en een derde het deïsme of het pantheïsme aanhangt." Hoe heerlijk is tegenover deze onrustige wisseling van gedachten de taak der Evangelisatie: te wijzen de loodlijn naar God.

Als grondlegger der vrijdenkersbeweging in ons land moet beschouwd worden Dr. F. Junghuhn, ambtenaar bij de gouvernementele kinaplaningen op Java. Deze gaf in 1854 een boek uit onder den titel: „Licht en Schaduwbeelden". Op allegorische wijze bestrijdt hij daarin het christelijk geloof. Vier broeders reizen op Java. De eerste heet Nacht en vertegenwoordigt de orthodoxie. Avondrood, zijn broeder, stelt het pantheïsme voor. Zijn broeder Morgenrood is de volgeling van Büchner, de man van „kracht en stof".

De edelste van het vartal draagt den naam van

Dag en hangt het deïsme aan. Dag gelooft wel aan een zelfstandige Goddelijke kracht in de natuur, welke alles naar eeuwig werkende onveranderlijke wetten bestuurt, maar verwerpt elken geopenbaarden godsdienst. Junghuhn formuleerde zijn geloof nader in 25 stellingen, waarvan de voornaamste luidde: „Wij gelooven aan een onzichtbaren, groten en redelijken geest in de natuur, en noemen dien God".

In het vaderland teruggekeerd vereenigde Junghuhn zich met een tiental leden van de onafhankelijke vrijmetselaarsloge „Post Nubila Lux", welke meest uit Joden bestond, tot de gezamenlijke uitgave van een maandschrift. In het voorwoord noemen zij den godsdienst het werk van „dweepers en bedriegers". Men meesmuilt, als men leest, hoe de vrijdenkers verheerlijkt worden als de opkomende sterren aan den bewolkten hemel. Het schijnen dan toch meest vallende sterren geweest te zijn! De verschijning van dit maandschrift was toen reeds bedoeld als eene contra-evangelisatie. De redactie klaagt: „dat de partij van achteruitgang en obscurantisme geld noch offers ontziet om door het verspreiden van dweepzieke traktaatjes aan het blind geloof van de onnoozele menigte voortdurend voedsel te verschaffen". Ook hier geldt zeker: de stijl is de mensch!

In 1855 werd de eerste vrijdenkersvereniging gesticht: n.l. „De Lichtstraal". Een jaar later werd te Amsterdam „De Dageraad" geboren. Men juichte, dat nu de kiem was gelegd van de Kerk der Toekomst. In deze nieuwe kerk deed men ook aan heiligenvereering. Men kan moeilijk zonder lachen in het verslag der vergaderingen lezen: „Allelei zinnebeelden van wetenschap als globe, microscop, verrekijker enz. pronkten op de bestuurstafel." Men kan dit moeilijk anders noemen dan een moderne soort van Fetisisme, weinig verheven boven het geloof, dat de wilde aan levenloze voorwerpen tooverkracht toeschrijven doet.

De vereeniging wilde in geen enkele richting partijkiezen. Atheïsten waren er in dien kring nog niet en materialisten slechts weinig. Men was voornamelijk beleeft genoeg een God te erkennen, maar kende Hem evenveel macht toe als het Engelsche parlement aan Koningin Victoria, heeft iemand ironisch opgemerkt. Men sprak van „den vromen vrijdenker Jezus Gennesareth." Zelfs stichtte men in 1858 „de eerste vrije godsdienstige gemeente in Nederland". Deze bleef niet lang de eerste, niet omdat er een bijkwam, maar omdat zij roemloos te niet ging. In haar bloeitijd kreeg het zuiver atheïsme en materialisme de overhand. Behalve de verschillende tijdschriften als: „Het Verbond der Vrije Gedachte", „De Rechbank des Onderzoeks", „De Tijdgenoot op het gebied der Rede" en „De bliksemschicht der 20e eeuw" (wat 'n humbug!) kwamen nu de brochures van de pers. Eigenlijk was deze brochureverkoop het eenige, waarmede men succes had. Van de brochure „Tegenstrijdige teksten in den Bijbel" werden 10.000; van het libel „Dominee, Pastoor en Rabbi" zelfs 47.000 exemplaren verkocht. 7.000 exemplaren van Büchner's „Kracht en Stof" werden eveneens onder de menschen gebracht. Ook bewoog men zich op praktisch gebied door te strijden voor neutraal onderwijs, afschaffing van den eed, opheffing van de kerkelijke armenzorg en van de leerstoel voor kerkelijke hoogleraren aan de Amsterdamsche Universiteit.

Het hoogtepunt van bloei werd bereikt tijdens het internationaal congres, dat in 1883 te Amsterdam werd gehouden. Het waren echter maar steeds korte momenten van bloei. Men kan terecht met het Gedenkboek zeggen: „De geschiedenis der vrije gedachte is eene tijdsgegeschiedenis." Dat lag niet aan de tegenstanders, maar aan de vrijdenkers zelf. Wel wordt er door hen geklaagd, dat „Dageraad" als de ergste scheldnaam gold, dien men iemand geven kon; maar wie weet wat bijv. de Afgescheidenen doorgestaan hebben voor hunne overtuiging, kan werkelijk voor dat martelaarschap der vrijdenkers weinig voelen. Met beninnelijke bescheidenheid verklaarde een der hunnen: „wij, vrijdenkers gevoelen ons in eene christelijke maatschappij ongeveer zooals een christen zich zou voelen in eene maatschappij van kaffers!" Hoe groot was echter het verschil tusschen praat en daad! Terwijl men zong:

„Vrijdenker, waarheen? Daar gij 't zwaard ziet geheven,
't Zwaard mijner beulen, daar vind ik mijn eer.
Ik breng mijn hoofd voor de vrijheid van denken;
Waarheid en vrijheid is slechts mijn begeer!"

was alles wat men schreef en uitgaf strikt geheim. Het Gedenkboek verklaart, dat dit niet naar het genoegen was van sommige leden, „die ook iets wilden zien, dat wat van een daad zou weghebben". Welk een ironie ligt er in, die „apostelen des lichts", zooals zij zichzelf noemden, wroetende in het donker en tegelijk hen, die boete en kerkerstraf leden voor hunne overtuiging, scheldend voor „duistelingen". Zelfs met het lidmaatschap ging het soms geheimzinnig toe. In 1880 bijv. gold de regel, dat leden gekozen werden uit de intekenaren, op geheim schriftelijk voorstel van drie leden aan het bestuur. Het is leerzaam te weten, uit welke batterijen de kerk bestookt is!

Met de leden ging het af en aan. Langen tijd hield men lezingen voor 10 à 20, ook wel voor 8 à 10 personen. Als men in 1882 239 leden telt, noemt men dit een reuzensprong. In 1883 klom men zelfs tot 500, maar in 1889 was men weer tot 124 leden gedaald. „De overgrootste meerderheid hadden zich van hun jeugdige dwaasheid bekeerd" zegt de geschiedschrijver. En iets verder lees ik: „Op de oude ledenlijsten zult gij heel wat namen vinden van industriëlen, dokters en advocaten, toen nog jong, sedert wijzer en bezadigder geworden." Deze mutaties maakten, dat de vereeniging kwijnde als eene teringlijderes, niet zonder momenten van opleving, ook aan die ziekte zoo eigen. Herhaaldelijk verdwenen de tijdschriften, om dan onder eenen anderen naam weer kort te herleven. Belangrijke dingen op geldelijk gebied mislukten steeds. In 1887 trachtte men tevergeefs honderd aandeelhouders te vinden voor een gezamenlijk kapitaal van... 500 gulden. Een bedrag, dat door het armste dorpskerkje veelvuldig wordt opgebracht. Het eenigste wat men jarenlang deed, bestond in het afstemmen van voorstellen tot ontbinding. Bij dit alles kwam nog innerlijke verdeeldheid. Spijtig merkt het Gedenkboek op dat de kracht der kerkgenootschappen ligt in de eeuwige verdeeldheid hunner bestrijders. Het erkent: „Onze beste krachten worden besteed om overwinningen op medeliden te behalen." Bij het 40-jarig bestaan verhef de feestredenaar „De Dageraad" als „het hoogste zedelijke lichaam in den lande". Ontnuchterend laat het Gedenkboek op die snoevende taal volgen: „in werkelijkheid was er in haar boezem een steeds stijgende tweespalt". En volgens deze zelfde onverdachte bron vertoonde de 50-jarige in 1906: „een beeld van groote versnippering van krachten met een niet te loochenen gevoel van uitgediendheid". Ja, zoo citeer ik verder: „Het is een eigenaardig fatum voor onze vereeniging, dat haar jubilea moeten dienst doen als uiterste opwekkingsmiddelen".

Dit kwijnend bestaan moet allereerst hieraan getuigen worden, dat het atheïsme nimmer zich heeft kunnen verbreden tot eene volksbeweging. Ook de geschiedenis van de vrijdenkersbeweging in Nederland is eene bijdrage tot het zoogen. onlogisch bewijs voor het bestaan Gods, dat er bij alle volken in alle tijden besef leeft van een hooger Wezen. Aanvankelijk was er tusschen de socialistische beweging en „De Dageraad" een innig verband. De meeste personen, die tusschen 1860-1870 in de arbeidersbeweging een rol speelden, zijn als Dageraadsmannen begonnen. Zij werden socialist, omdat zij zeiden met Bebel: „Gij hebt ons den hemel hiernaamaals ontnomen, nu willen wij hem op aarde veroveren." Weldra kwam er echter in den boezem der vereeniging zelf botsing tusschen liberale en socialistische elementen. Toen de socialist Fortuin als bestuurslid gekozen werd, traden de overige bestuursleden unaniem af. Er werd een ander bestuur gekozen, doch weldra ontstond opnieuw een botsing van meeningen, waarop Domela Nieuwenhuis, Dr. Muller en Fortuin uit de vereeniging traden. Nog erger zag „De Dageraad" zich teleurgesteld, toen de S. D. A. P. het standpunt innam: „Godsdienst is privaatzaak". Hierover heeft 't Gedenkboek den klagzang aan: „Door de onlogische opvatting, die door de S. D. A. P. aan de leus „godsdienst is privaatzaak" gegeven werd, kon het niet uitblijven of deze partij deed alle moeite om goed te doen uitkomen, dat zij niets gemeen had met de Vrijdenkers. Het werd mede om de strijd voor de vrije gedachte te gaan beschouwen als een overwonnen standpunt. Het moet echter ten volle erkend worden, dat de laatste opvatting zeer vergeeflijk is, als men let op welke fanatieke manier door vele socialistische atheïsten tegen de kerk, kerkleeraars en den Bijbel is losgetrokken. Heel langzamerhand begint men te begrijpen, dat de latente massa desnoods medege trokken, maar nooit overdonderd moet worden".

U zegt het zelf! zou men den schrijver willen toeroepen.

Dat „De Dageraad" werkelijk in plaats van het beeld van eenen vrijdenker, dat van eenen fanatieken dogmaticus vertoont en alzoo zichzelf heeft vernietigd, hoop ik in een volgend artikel uitte zetten.

N. B.

LITERATUUR EN KUNST.

Moderne letterkunde en Christelijke opvoeding.

IX.

Wat leest ons christenvolk?

Wij kunnen thans langzamerhand afrekenen met het deel onzer taak, dat bestond in de beantwoording der vraag, wat ons christenvolk leest.

Dat onze publicatiën hier en daar den vorm aannamen van een zachte polemiek, was niet onze schuld, maar moet worden toegeschreven aan de openbare argeloosheid van sommige broeders, die, op letterkundig gebied, het liedeken bloven zingen van: vrede, vrede, en geen gevaar!

Wij mogen zeker, vooral in verband met hetgeen wij als vrucht van onze catechisatie-enquête aan het licht brachten, de stelling neerschrijven, dat het oude puritanisme, hetwelk bij Cats en Brakel

zwoor,
Voo
der m
Pra
pleit
De
tegens
niet o
Geli
stueus
Pri
houdt
zeer n
orde
De
met
zwer
en Ku
meeg
retisch
behoel
spuiter
van „
legend
in de
Alve
het zv
tendar
der o
althan
achten
p een
den; d
lichtin
Ik l
zen vr
tesges
gevoel
een z
Het
„broec
Wie
met a
een u
Voo
het pr
Heb
dat ee
stylist
Men
er op
Van
gebrek
Engel
keur
Het
onbes
migen
En
leeft d
„maag
meest
plaats
versta
tingen
Een
christ
jes va
slaaf
jongen
Zola E

Ma
zielen
en wa
zei ik
aan
de ka
een „
oog d
heid e
minne
groeie
ieder
Ik o
poseer
der le
eenigs
pedan
sferen
neesw
zichze
Wie
mag
zijn, z
brenge
waard
Naar
vangst
hebbe
brief d
zooda
den E
legent
Ik
enkele
Voo
wij o
stem"

zwoor, onder ons zijn heerschappij heeft verloren. Voor den onweerstaanbaren drang van den stroom der moderne cultuur is de kerkelijke dijk bezweken. Praktisch heeft de „moderne letterkunde“ het pleit gewonnen.

De nieuwe kunst juicht: ik ben er! en op haar tegenstanders rust de taak, om te zorgen, dat ze niet ook triomfeert: ik blijf er!

Gelijk op zoo menig gebied is het leven majestueus voorafgegaan aan de leer.

Principieel toch is de vraag naar de verhouding van het oude christendom tot de gansche moderne literatuurbeweging nauwelijks aan de orde geweest.

De één heeft gemeend den opkomenden vloed met een puritaansche machtswoord te kunnen bezweren, de ander heeft onder de leuze „Calvinisme en Kunst“ van de nieuwe cultuurvruchten begeerig meegegeten, nommer drie heeft zonder enig theoretisch nadenken over kunst, alleen uit praktische behoefte aan verstrooijing, gedronken uit de geweldige spuitende bron, en eindelijk is er ook een categorie van „broeders“, die het voorbeeld volgden vanden legendarischen Zuidafrikaanschen vogel, die zijn kop in de woestijnstruik steekt om „niets te zien.“

Alvorens wij een schuchtere poging wagen over het zware probleem van de verhouding van christendom en letterkunde, bijzonderlijk op het gebied der opvoeding, een principieel woord te spreken, althans tot principieel nadenken op te wekken, achten wij het dienstig eerst de aandacht te vestigen op een zeker groepje kunstbehoefigen in ons midden, dat reeds lang naar dergelijke principieele voorlichting snakt.

Ik beschouw het als één der sprekendste bewijzen van de groote kentering in de mentaliteit (geestgesteldheid) onder ons, gereformeerden, dat het gevoel voor kunst, de roep om kunst, al minder een zeldzaamheid wordt.

Het volk als zoodanig heeft van de kunst nooit „brood“ gegeten, en doet het ook heden niet.

Wie leest voor zijn genot sonnetten, wie proeft, met aandacht keurend, de echte schoonheid van een uit zonneglorie geboren stijl?

Voelt de massa iets van het verschil tusschen het proza van Van Huzen en Van Maurik?

Hebben onze menschen er een „Ahnung“ van, dat een groot deel van onze christen-schrijvers geen stylisten, maar alleen vertellers zijn?

Men, de groote „Men“, neemt den stijl, de kunst, er op toe, gelijk het kleurig papierje om de ufevel.

Vandaar het verschijnsel, dat de menschen aan gebrekkig vertaalde prullaria uit Duitschland en Engeland, mits de vertelling „boeiend“ is, den voorkeur geven boven inlandsche produkten.

Het is niet het hooger kunstgevoel, maar een onbeschrijfbaar lager instinct, dat daarom bij sommigen bevrediging zoekt.

En aangezien de vrouw meer op haar gevoel leeft dan de man, dreigt het gevaar, dat vooral de „maagdelijke“ ziel onzer meisjes het eerst en het meest wordt vergiftigd. Want wie zijn gevoel niet plaatst onder de controle van het onderscheidend verstand, zet de deur van zijn ziel voor den gedistingeerdten oplichter open.

Een leerling in het Nederlandsch aan één onzer christelijke gymnasia deelde mij mede, dat de meisjes van zijn klas over het algemeen meer „verslaafd“ waren aan moderne letterkunde dan de jongens. Hij kende meisjes, die alle werken van Zola hadden gelezen!!

Maar daar zijn onder ons wel kunstverwante zielen. Voor hen vraag ik een oogenblik aandacht, en waardeering. Wie onder ons het geluk (haast zei ik: ongeluk) heeft voor kunst te voelen, en aan zijne ontroering uiting durft geven, belooft de kans, dat hij in zijn kring wordt betiteld als een „aanstellerig“ mensch. Kunstuiting is in het oog der „broeders“ niet veel beter dan verwaandheid en komedie. Misschien vraagt men den kunstminnenden vriend, of hij niet zijn haren wil laten groeien, en een wapperend dasje vóórdoen, opdat ieder hem aan deze insignes herkenne als artist.

Ik ontken niet, dat er een zeker type artistieke poseerende menschen (niet alleen op het gebied der letterkunde) onder ons bestaat, en dat het een eenigszins onaangenaam menschensoort is, — maar pedante en gewichtig-doende luiden zijn er in alle sferen van ons menschenleven, zelfs in de domeswereld, — dat kan de kunst niet helpen, die op zichzelf een gave van den Vader der lichten is.

Wie van God een kunstgevoelig hart ontving, mag zijn Schepper voor dit „sieraad“ dankbaar zijn, zijn ingeboren talent tot werkzame ontplooiing brengen, en hij heeft het recht op erkenning en waardeering van zijn gevoel en daad.

Naar aanleiding van hetgeen ik over de „ontvangst“ der nieuwe kunst in onze kringen schreef, hebben verschillende van deze kunstbehoefigen per brief en in gesprek hun hart voor mij geopend, zoodat ik eenigszins in staat ben over deze, voor den bloei van het calvinisme belangrijke, aangelegenheid uit de werkelijkheid een oordeel te vormen.

Ik gun mijzelf het genoegen uit deze brieven enkele sprekende passages aan te halen.

Voor de lezers van ons blad kan het nuttig, wij ontdekkend, zijn te luisteren naar de „jonge stem“.

Een lid van een gereformeerde jongelingsvereniging klaagde:

„Als belangstellend lezer van uwe artikelenreeks in „De Reformatie“ zij het mij vergund eenige mededeelingen te doen over de belangstelling, welke ik, in mijn „engen“ kring van bekenden, voor de moderne letterkunde meen op te merken.

Hoewel ik zeer goed beseft, dat deze mededeelingen slechts van betrekkelijke waarde zijn, en een objectief oordeel zeer moeilijk is, kunnen zij misschien toch nog dienen tot vervollediging van uw „materiaal“, benodigd voor de voortzetting van uw artikelenreeks.“

Na eenige opmerkingen over de manier, waarop de kerkelijke pers indertijd mijn artikelen over Kloos en Couperus heeft „behandeld“ (welke opmerkingen ik liever weglaat), gaat de schrijver verder:

„De kerkelijke pers vertegenwoordigt niet altijd de juiste meening van de gereformeerde natie, vooral niet van de jongeren, die voelen voor de kunst. Ook de stijl in onze pers, het voortdurend gebruik van „versleten“ termen, is ons menigmaal een ergernis.

Ook de „bakerstijl“, die in onze verenigingen heerscht, is werkelijk beneden alle kritiek.

Komt men eens met een nieuwerwetsch gedicht de gemoeiden „verontrusten“, dan verheft zich de schare om den snooden vóórdrager, als ze kan, af te maken.

M.i. is de weg, om een behoorlijken stijl te verkrijgen, alleen deze: veel lezen.

Niet de vertaalde tweede- of derde-rangsboeken van Maltzahn en Runa, maar onze eigen schoone taal, zoodat die spreekt uit Haspels, van Looy, Louis Couperus, Willem Kloos, G. Schrijver enz.

Wat zijn er weinig christelijke jongelui, die nooit hebben ervaren den zoeten troost van een diep-echt stukje kunst.

Dit meen ik te mogen vaststellen: de jongens, die werkelijk voelen voor letterkunde, worden door de overigen zoo'n beetje geboycot en eigenlijk niet heeltemaal voor „vol“ aangezien. Men maakt zich tegen hen op met machtspreuken als: „de onthindende krachten van revolutie en ongelooft!“

Er kan op dit schrijven gegronde kritiek worden geöfend, vooral om den toon, maar ik citeer het als middel ter oriëntering in de gedachtenwereld van sommige „jongeren“.

Een jonge positief-christelijke vrouw, zelve „gevierd“ schrijfster, uit zich ter oorzake van de houding, die een deel der christelijke pers ten opzichte van de beoefening der moderne letterkunde in onze kringen aanneemt aldus:

„Ik verwonder mij niet over dezen tegenstand. Het enorme verschil van opinie pleit m.i. noch tegen de oudere generatie (en tegen haar aanhang), noch tegen ons. Het bewijst alleen, hoe geweldig het leven, ook het gereformeerde leven, zich de laatste jaren aan het ontwikkelen is. Er is een nieuwe groei gekomen, die niet te stuiten is. En wij moeten, stevig in onze schoonsstaande, ons eigen standpunt innemen en handhaven.“ (de spatieëring is van mij, W.)

Een andere jonge vrouw, musicienne, ook van gereformeerde religie, schildert haar strijd, die zij inzake de verhouding van kunst en christendom heeft doorgemaakt: „Er is in mijn leven een „eertijds“, toen mijn ziel in de wereld zocht, wat ik in de kerkelijke kringen niet vond. Ik dwaalde af van de waarheid, en ging geheel op in de kunst. Er bestond voor mij niets anders, niets hoogers. Totdat ik botste met de werkelijkheden en, door God wonderbaar geleid, een besliste christin ben geworden. Hevige strijd bleef toen niet uit: Christelijk leven en kunst beoefenen? 't Was bijna zoover gekomen, dat ik breken wilde met studie en werkring. Maar God heeft mij er voor bewaard en mij doen verstaan, dat Hij mijn werk „geheiligt“ opeischt. Hij heeft mij nieuwe liefde voor de kunst gegeven. Ik moet veel in de wereld verkeerden, daar alleen vind ik tot nog toe gelegenheid tot ontwikkeling, en dikwijls kwam de klacht over mijne lippen: Van kunstliefde, kunstgevoel, kunstwaardeering, bij Gereformeerden, merk ik zoo weinig. Daarom verheug ik mij zoo, dat er nu eindelijk in onze kringen eens over de groote vraag: moderne letterkunde en christendom, geschreven wordt. Misschien zal ik nog komen tot harmonie tusschen wat ik wel eens genoemd heb mijne „twee levens“, die toch één moeten zijn.“

In dezen zelfden brief vermeldt de schrijfster, dat zij nagenoeg alles van Couperus gelezen heeft, en van de kunst van dezen auteur bijna dronken is geweest.

De moeite der belangstelling waard is zeker ook het geen een broeder, die in volkskringen goed thuis is, in deze woorden meldt:

„Sinds het verschijnen van „de Reformatie“, ben ik bevestigd in mijn overtuiging, dat het ons telang ontbroken heeft aan leiding en voorlichting op het terrein der kunst. Intusschen is het gevolg der „doodelijke gerustheid“ niet uitgebleven. Wat zouden de „volksvoorlichters“ zeggen, als zij de boekenkasten van enkele, mij bekende, kerkelijk meelevende (spatieëring van mij, W.) Gereformeerden eens konden nasnuffelen. Men vindt daar: M. Corelli (alle deelen, behalve „Smarten van Satan“, om het woord „salan“). Gustav Frensser

(leelijke vertaling), Edw. Stillgebauer (Götz Krafft en Inferno), Ernst Zahn, Bulwer Lytton, natuurlijk Werner, Runa, Maltzahn, Timmermans, (Palliéer, dat niet begrepen wordt), Van Maurik, en, nota bene, Monna Vanna van Maeterlinck. Bij verscheidenen zoekt men naar Bilderdijs, Da Costa, Kuypers, Schrijver, Uffers, Gezelle, vergeefs.

Is het niet in-droevig?”

W.

Naschrift. Een meisje, dat de Chr. H. B. S. bezoekt, en zich voorbereidt voor het eind-examen, meldt mij, dat de lijst van boeken voor dit examen opgegeven, en door mij in het vorig artikel gepubliceerd, haar „onwaarschijnlijk“ voorkomt. Zij zelf noemt een lange reeks ook van oudere schrijvers, Vondel, Cats, Bilderdijs, Da Costa enz. haar ter lezing vóórgeschreven. Van de moderne werden alleen opgegeven: Streuvels, Multatuli (Havelaar), Perk, Aug. de Wit (Orpheus in de desso), Boutens (Beatrijs), een boek van Couperus, Ina Bakker, (Armoede), iets van Kloos, van H. Swarth, G. Gezelle, een boek van Timmermans, een drama van Heyermans.

Het merkwaardigste (voor ons doel) in dit lijstje heb ik onderstreept. Dus het wordt aan de leerlingen zelve overgelaten wat ze uit den Couperus-schat willen kiezen. Ze zouden ook kunnen komen met „Komedianten“, of „De Berg van Licht“.

Dit feit spreekt voor zichzelf.

Overigens wil ik hier mededeelen, dat ik de boekenlijst, die ik in het vorig nummer publiceerde, gekregen heb van een student, die aan deze zelfde inrichting zijn eindexamen deed.

W.

PERS-SCHOUW.

Bij Kuypers graf. III.

Van de persuitingen bij Dr. Kuypers overlijden behoort de rede, welke Ds. Knap te Meppel hield en in zijn „Oude Paden“ opnam, tot de meest sympathieke. Hier volgen enkele passages:

Naast het sociale staat het geestelijke leven des volks. Dit ging Kuypers het meest ter harte, omdat het de achtergrond is van alle andere levensopbaringen. Nu was deze geniale denker een historicus, een kenner van ongemeene betekenissen. De geschiedenis had hem geleerd, dat het geestelijke leven voor zijn verfrissende wateren een vaste, diep-uitgegraven kerkelijke bedding noodig heeft om niet in 't aard te verlopen. Deze overtuiging heeft hem tot reformator van het bestaande kerkelijke leven gemaakt. Hij kon er zich op den duur niet in thuis vinden, omdat de organisatie voor een deel niet beantwoordde aan de beginselen der Heilige Schrift. Wij, Hervormden, zijn dit van harte met hem eens voor zooveel wij aan de gereformeerde belijdenis vasthouden. Kuypers wist dit en heeft het tot den einde op prijs gesteld. De gereformeerde Hervormden zien ook vóór zich zweven het ideaal eener kerk, die opgebouwd is naar de vaste lijnen des Woords; zij laten de hoop niet varen, dat alle gereformeerden in 't land nog eenmaal onder één kerkdak zullen samenwonen, opdat zij allen één zijn en de wereld door die éénheid geloove, dat Christus van den Vader gezonden is. Het verschil tusschen de twee groepen van gereformeerden ligt in de praktische toepassing der beginselen. Dr. Kuypers heeft de oude kerk verlaten, de anderen zijn er in gebleven, omdat zij niet aan haar herstel wanhopen. Kerkelijk wandelen de twee groepen op verschillende paden. Geestelijk voelen zij zich echter één. En dit wil ik hier uitspreken, nu wij in den geest bij het graf van een man staan, die op Gods genade geleefd en op Gods genade den doodsnik gegeven heeft: wij, Hervormden, hebben de herleving der gereformeerde waarheid binnen de muren onzer kerk voor een groot deel te danken aan de geschriften van dezen geloofsheld, die kerkelijk van ons gescheiden, maar geestelijk met ons vereenigd was.

Dat Dr. Kuypers de oude kerk heeft verlaten is van ons standpunt gezien natuurlijk minder juist uitgedrukt. Ook de onbevengene historieschrijver zal hierin ons moeten bijvallen. Maar hierover zullen we nu niet uitwijden. Luisteren we nog naar den raad, welke Ds. Knap aan de jongelingschap geeft:

Indien mijn woord ééning gezag voor u heeft, dan zou ik vooral de jongelingschap op het hart willen binden: Bestudeer de werken van Kuypers, laat die man u nog na zijn dood het barnas omgespen, opdat gij staande moogt blijven in den boezem der algemeene ontreding, die nabij is. Nu de revolutie over de wereld slaat, is er slechts één middel om een dam tegen die wilde wateren op te werpen: het Evangelie van Jezus Christus. Dat Evangelie wordt ons in zijn alzijdige strekking in Kuypers werken ontfouwd; in zijn boeken zijn zijn gedachten gekristalliseerd, en die gedachten zijn niet van hem zelf, 't zijn Gods gedachten, die zoo veel hooger en zuiverder dan de onze zijn.

Wij hebben meer dan zijn geschriften.

Wij hebben ook een volk, dat zijn vleesch gegeten en zijn bloed gedronken heeft, een schare, waarin hij voortleefte tot in lengte van dagen. Abraham was zijn naam, hij mocht zoo heeten, want hij is de vader eener menigte geworden. De patriarch heet in de Schrift de rotssteen, waaruit het volk Israëls gehouwen is, zoodat men een steenbrok loswrikt uit de rots. Welnu, uit den machtigen rotssteen van Kuypers groeten geest is ook een volk gehouwen, het erkent hem als zijn geestelijken vader, — ach, laat het bovenal gekenmerkt worden en blijven door zijn vaste geloof!